

Трофименко Володимир Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: 6791976@gmail.com
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-2240-3727

Радченко Яна Михайлівна, студентка факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: aradcenko685@gmail.com

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СПРОБА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Публікація є спробою філософсько-правового осмислення профілактичної діяльності Національної поліції – провідної ланки в системі поліцейських повноважень. Автори намагаються систематизувати види, функції і принципи профілактики, чітко окреслити її напрями та особливості, встановити мету.

Ключові слова: Національна поліція України, правоохоронна система, профілактична діяльність, попередження правопорушень.

Постановка проблеми. Сьогодення постає через призму минулого, трансформує реальність, створює промінь майбутнього. Колись Україна обрала свій вектор демократичного і соціально-правового розвитку – європейський шлях. І з цього моменту змінилися орієнтаційно-правові напрями діяльності, постали нові умови існування, які, у свою чергу, зумовили виникнення невідомих загроз для країни. Задля попередження, своєчасного виявлення і нейтралізації таких загроз держава намагається всебічно вдосконалювати законодавство й усувати наявні прогалини і колізії в ньому. Як відомо, Національна поліція є інструментом забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку в країні. Більше того, після реформування системи Міністерства внутрішніх справ було проголошено про зміщення акценту їх діяльності на профілактику правопорушень, виявлення причин та умов, що сприяли їх вчиненню, реалізації заходів щодо їх усунення. Вищенаведене підтверджує актуальність досліджуваної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації з тематики профілактичної діяльності правоохоронних органів в українській науковій спільноті можна умовно поділити на два напрями. Перший напрям присвячений загальним питанням профілактичної діяльності. Його розробляють О. М. Ключев, Н. В. Лесько, С. М. Школа, В. І. Фелик. Метою другого напрямку є наукове опрацювання прикладних питань профілактики. У рамках цього напрямку працюють І. І. Комарницька, М. І. Корнієнко, В. І. Мельник, С. І. Соха, С. В. Шестаков, В. М. Бабакін, А. Б. Блага, К. Л. Бугайчук, Т. В. Журавель, Д. Г. Заброта, А. О. Йосипів.

Формулювання цілей. Головною метою цієї публікації є спроба філософсько-правового осмислення необхідності профілактичної діяльності Національної поліції – найціннішої функції в системі поліцейських повноважень. Також метою є систематизація видів, функцій і принципів, чітке окреслення напрямів та особливостей, встановлення мети та надання рекомендацій щодо покращення профілактичної діяльності Національної поліції.

Виклад основного матеріалу. Національна поліція України наділена різноманітними правоохоронними функціями, які обумовлюють виокремлення певних видів профілактичної роботи цього органу. Таке видове розмаїття пов'язане з реалізацією профілактичної діяльності щодо різних суб'єктів правовідносин, а також орієнтацією на різні сфери і рівні соціально-правових відносин. Але перш ніж говорити про зміст, організацію та здійснення профілактичної роботи Національної поліції, необхідно чітко з'ясувати, що означає термін «профілактика».

Сутність терміна «профілактика» тлумачиться з позиції різних наук. Так, у кримінології під профілактикою розуміють «діяльність державних органів і громадських організацій щодо виявлення й усунення причин, що породжують злочини, і умов, що сприяють їх скоєнню» [1, с. 4]. У рамках цієї науки профілактику також визначають «як суспільно-державний процес, основною спрямованістю якого є усунення з життя причин і умов, що сприяють відхиленню в поведінці людини та запобіганню здійсненню нею правопорушень» [2, с. 7]. У науковій літературі цей термін найчастіше зустрічається стосовно правопорушень та злочинності. Так, у Великому юридичному словнику дається визначення в такий спосіб: «Профілактика злочинності – попередження злочинності; комплекс засобів, спрямованих на виявлення, обмеження чи усунення факторів злочинності в цілому чи її окремих видів, суспільної небезпеки особистості злочинця» [3, с. 502].

Найбільш узагальненим визначенням профілактики вважається надане К. Ігошевим: «Профілактика – це конкретно складена на відповідному історичному етапі суспільного життя складна, об'єктивно зумовлена система соціально керованої діяльності, що забезпечує науково-теоретичну розробку

та практичну реалізацію заходів, спрямованих на попередження злочинів та злочинності» [4, с. 74]. Безумовно, розглянуті вище визначення є доцільними і правильними, але потрібно врахувати таку деталь. З одного боку, профілактичні заходи повинні бути спрямовані на усунення зовнішніх причин, а з іншого – враховувати внутрішні психологічні фактори, що мають місце в структурі особистості [5, с. 44].

Тому категорія «профілактична діяльність Національної поліції» являє собою одночасно одну з функцій правоохоронної діяльності та її мету, тобто досягнення високого рівня публічної безпеки і порядку, при якому зменшується рівень вчинення правопорушень. Більше того, ця категорія формується як комплексний вид діяльності, що поєднує в собі не тільки правові, а й психологічні, соціальні та інші аспекти. При цьому правоохоронні органи вживають профілактичних заходів правовими та в деяких випадках психолого-педагогічними засобами. Таким чином, вони в межах своєї компетенції вживають заходи щодо усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, беруть участь у правовому вихованні населення, проводять профілактичну роботу з особами, які ведуть антисоціальний спосіб життя і виявляють схильність до вчинення злочинів, здійснюють адміністративний нагляд за особами, щодо яких його встановлено, і контроль за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.

Говорячи про види профілактичної діяльності Національної поліції, слід зазначити, що існують різні думки з приводу їх систематизації та визначення специфічних ознак кожного з них. Більшість дослідників схиляються до розподілу на такі види: загальносоціальна та спеціально-кримінологічна профілактика. Загальносоціальна профілактика вважається головною та включає підвищення освіти, культури, життєвого рівня населення, що обумовлює гуманізацію людських відносин і пом'якшення звичаїв [6, с. 87, 89]. Спеціальна ж профілактика включає діяльність, що безпосередньо спрямована на усунення або нейтралізацію факторів криміногенного характеру, перевиховання та виправлення осіб, які схильні до вчинення злочину [7, с. 320]. З цього випливає, що головною відмінністю цих двох видів є об'єкт профілактичного впливу. У першому випадку об'єкт загальний, тобто культура та рівень гуманізації населення в цілому, а в другому – більш конкретний та особистісний, тобто криміногенні чинники та фактори, що впливають або можуть впливати на дії та поведінку осіб. Незважаючи на все вищенаведене, більш поширеним є підхід О. М. Ключова, який виокремлює такі види профілактичної діяльності: загальносоціальна, спеціальна та індивідуальна [8, с. 196–197].

Спробою реалізації цього підходу був проєкт Закону України «Про профілактику правопорушень» [9]. Проаналізувавши цей законопроект, можна визначити характерні ознаки кожного виду профілактичної діяльності. Так, загальносоціальній профілактиці притаманні такі ознаки: 1) заходи, що за-

стосовуються, є універсальними заходами широкої сфери дії (інформаційна пропаганда, виховна робота тощо); 2) об'єктом профілактичного впливу виступає все суспільство, тобто рівень його культури та моральності, рівень поваги до закону; 3) вона здійснюється шпрокою системою суб'єктів профілактичної діяльності; 4) програми та стратегії її здійснення розробляються та затверджуються в масштабах усієї держави або її окремих регіонів. Вона знаходить своє відображення в різних формах, зокрема в нормативно-правовому забезпеченні профілактичної діяльності, міжнародному співробітництві у сфері профілактики правопорушень, взаємодії з міжнародними організаціями у сфері профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю тощо. Спеціальний вид профілактичної діяльності демонструє свої особливості, а саме: 1) спрямованість на попередження конкретного виду правопорушень (наприклад, у сфері дорожнього руху) або профілактику правопорушень серед певної соціальної групи громадян (підлітків, раніше засуджених осіб тощо); 2) застосовується більш вузька та спеціалізована система профілактичних заходів, які розроблені саме для попередження відповідних груп правопорушень; 3) здійснюється, як правило, суб'єктами спеціальної кваліфікації, для яких даний вид діяльності є основним.

Стосовно індивідуальної профілактики слід зазначити таке: 1) об'єктом профілактичного впливу виступає поведінка конкретної особи, яка за висновком уповноваженого органу або посадової особи схильна до вчинення правопорушень внаслідок дії на неї несприятливих факторів зовнішнього середовища; 2) здійснюється обмеженою групою спеціалізованих суб'єктів – органами поліції, соціальними працівниками, вихователями та педагогами, психологами, які працюють у шкільних та позашкільних закладах для дітей та підлітків, тощо; 3) до системи профілактичних заходів цього виду входять ті, що зазвичай мають пряму та безпосередню дію, можуть включати певні обмеження особистої свободи та елементи втручання в особистісно-вольову сферу людини. Таким чином, систематизація забезпечує більшу ефективність провадження профілактичних заходів, але, на жаль, деякі з них не регламентовані нормативно-правовими актами в достатній мірі, що часто призводить до того, що відповідні заходи залишаються поза сферою діяльності органів поліції або їх профілактичний вплив відчутно знижується.

Не менш важливою категорією профілактичної діяльності Національної поліції є методологія її здійснення. Виділяють два основні методи – примус і переконання. Більшість науковців схиляються до думки, що метод переконання є кращим, тому що він забезпечує перевиховання особи без застосування до неї засобів державного примусу, без підкорення її волі – в душі поваги до закону. Він ґрунтується на підсвідомому формуванні в особи переконання в необхідності дотримання законодавства, прищеплює особі високий рівень правової культури тощо. Тоді як метод примусу в профілактичній діяльності

Національної поліції пропонує нам шлях нагляду та контролю, заборони та припинення. Однак, звертаючись до всевітньо відомої істини, що кожна монета має дві сторони, автори вважають: кожний метод має свої переваги й недоліки. Проте в умовах сучасної України більш ефективним є метод примусу, оскільки кожній людині притаманна психологія підкорення силі. Зробивши об'єктивну оцінку розвитку суспільства, можна помітити, що людина постійно комусь або чомусь підкорюється. Навіть найвеличніші правителі і найхоробріші полководці мали цю «ахіллесову п'яту». Вони намагалися все тримати в таємниці, не видавати й крихти особистих думок, тому що вважали, що ці знання наділять ворога владою над ними – як наслідок, пани перетворилися на рабів гріха. Узагалі, психологія підкорення висвітлює людську натуру. Людині завжди було простіше слідувати чомусь, ніж самостійно приймати рішення. Тому координація діяльності спільноти шляхом заборон, обмежень, помірного нагляду і контролю – це запорука правопорядку в соціумі.

Особливої уваги потребує профілактична робота Національної поліції, що спрямована на попередження вчинення правопорушень серед неповнолітніх. Оскільки саме ця категорія осіб найчастіше піддається негативному впливу, то наріжним каменем постає питання щодо формування їх правосвідомості. На жаль, злочини, вчинені підлітками і малолітніми особами, щороку зростають. Статистично встановлено, що кожний тридцятий злочин в Україні скоюється неповнолітніми. Причинами таких девіацій стають різні чинники: намагання швидко отримати матеріальну користь, досягти успіху в очах сім'ї, незважаючи на незаконність дій, самоствердження, сумнівне підвищення власного авторитету в очах оточуючих тощо [10, с. 77].

Однак, незважаючи на різні причини, наслідки постають стереотипні – негативні для кожного. У зв'язку з цим Національна поліція, керуючись «Концепцією розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» від 24 травня 2011 р., виконує таку профілактичну роботу: 1) проведення інформаційної, роз'яснювальної роботи із сім'ями; 2) впровадження сучасних методів та форм роботи з дітьми, схильними до скоєння правопорушень; 3) вдосконалення моніторингу стану дитячої злочинності та дотримання прав дітей, які потрапили у конфлікт із законом [11]. Звісно, дотримання такого плану профілактичної діяльності не викоринить абсолютно всю злочинність серед неповнолітніх, але це точно зменшить статистику таких правопорушень.

На основі викладеного для розвитку та покращення видів, форм і методів профілактичної діяльності Національної поліції можна рекомендувати: 1) активізувати таку форму загальної профілактики, як інформаційно-просвітницька робота серед населення; 2) запровадити сумісну роботу територіальних органів поліції з органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями із забезпечення громадського порядку; 3) розпочати практику укладення адміністративних договорів про взаємодію між територіальними орга-

нами поліції та громадою відповідного міста, села або селища, взявши за основу досвід деяких європейських держав (Великої Британії, Латвії тощо); 4) передбачити застосування превентивного підходу, коли поліцейський зобов'язаний реагувати не лише на заяви та повідомлення про вже вчинене правопорушення, але і про можливу загрозу його вчинення (за наявності реальної загрози), про що внести доповнення до відповідних нормативно-правових актів тощо. Загалом потрібно приділити якомога більше уваги профілактиці правопорушень, тому що осмислення факторів скоєння злочинів може врятувати мільйони життів.

Висновки. На сучасному етапі нормативно-правового розвитку суспільства профілактична робота Національної поліції має бути найважливішим напрямом діяльності державно-владних структур. Вона розглядається в іпостасі превентивної діяльності, яка ґрунтується на застосуванні методів спостереження та обробки даних, їх систематизації задля перешкоджання вчиненню правопорушення на стадії його планування та підготовки. Проведений у даній статті філософсько-правовий аналіз підтверджує, що профілактична діяльність Національної поліції забезпечує процес дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження протиправної діяльності окремих груп та конкретних осіб, які виношують злочинні наміри і позитивно сприймають неправомірний спосіб життя. Сутність профілактики полягає в розвитку почуття відповідальності осіб за свою поведінку, яке сприяє глибокому усвідомленню не лише своїх прав, а й обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лекарь А. Г. Профилактика преступлений. Москва, 1972. 101 с.
2. Ветров Н. И. Профилактика правонарушений среди молодежи. Москва, 1980. 184 с.
3. Сухарев А. Я. Большой юридический словарь. Москва, 2000. 704 с.
4. Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект: монографія. Черкаси, 2011. 492 с.
5. Федоренко О. І. Соціально-педагогічні підходи до профілактики правопорушень неповнолітніх та молоді. *Актуальні проблеми профілактики злочинності та правопорушень серед неповнолітніх: матеріали наук.-практ. конф. (м. Львів, 22–23 листоп. 2002 р.)*. Львів, 2002. С. 40–49.
6. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї: навч.-метод. посіб. / авт. кол.: А. Б. Блага, Т. В. Журавель, Д. Г. Заброта, Н. Е. Мілорадова; за ред. Г. О. Хрпстової. Київ, 2012. 140 с.
7. Йосипів А. О. Загальносоціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна профілактика злочинності: правові аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2010. № 1. С. 315–324.

8. Ключев О. М. Сутність та місце профілактичних заходів у правоохоронній діяльності. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 195–197.
9. Про профілактику правопорушень: проект Закону від 29.12.2009. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/> (дата звернення: 18.04.2020).
10. Мінц М. О., Чуб А. Г. Злочинність серед неповнолітніх та заходи щодо її профілактики. *Наукові праці. Соціологія*. 2011. Вип. 144, т. 156. С. 76–79.
11. Про концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України № 597/2011 від 24.05.2011. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5972011-13186> (дата звернення: 18.04.2020).
12. Положення про Національну поліцію: постанова Каб. Міністрів України № 877 від 28.10.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF> (дата звернення: 19.04.2020).

REFERENCES

1. Lekar', A. G. (1972). *Profilaktika prestupleniy*. Moscow [In Russian].
2. Vetrov, N. I. (1980). *Profilaktika pravonarusheniy sredi molodezhi*. Moscow [In Russian].
3. Sukharev, A. YA. (2000). *Bol'shoy yuridicheskiy slovar'*. Moscow [In Russian].
4. Fedorchenko, T. Ye. (2011). *Profilaktyka deviantnoyi povedinky shkolnyariv v umovakh sotsiokul'turnoho seredovyscha: sotsial'no-pedahohichnyy aspekt*. Cherkasy [in Ukrainian].
5. Fedorenko, O. I. (2002). *Sotsial'no-pedahohichni pidkhody do profilaktyky pravoporushen' nepovnoolitnikh ta molodi. Aktual'ni problemy profilaktyky zlochynnosti ta pravoporushen' sered nepovnoolitnikh: proceedings of the Scientific and Practical Conference*. L'viv, 40–49 [in Ukrainian].
6. Blaha, A. B., Zhuravel', T. V., Zabroda, D. H. et al. (2012). *Diyal'nist' sluzhby dil'nychnykh inspektoriv militsiyi shchodo profilaktyky nasyt'stva nad dit'my y doroslymy chlenamy sim"yi*. Kiev [in Ukrainian].
7. Yosypiv, A. O. (2010). *Zahal'nosotsial'na, spetsial'no-kryminolohichna ta indyvidual'na profilaktyka zlochynnosti: pravovi aspekty. Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnurishnykh sprav. Seriya yurydychna – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Law series, 1, 315–324* [in Ukrainian].
8. Klyuyev, O. M. (2013). *Sutnist' ta mistse profilaktychnykh zakhodiv u pravookhoronnoyi diyal'nosti. Pravo i suspil'stvo – Law and society, 6, 195–197* [in Ukrainian].
9. *Pro profilaktyku pravoporushen'*: proekt Zakonu vid 29.12.2009 r. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/> [in Ukrainian].
10. Mints, M. O., Chub A. H. (2011). *Zlochynnist' sered nepovnoolitnikh ta zakhody shchodo yiyi profilaktyky. Naukovi pratsi. Sotsiolohiya – Scientific works. Sociology, 144, 76–79* [in Ukrainian].
11. *Pro kontseptsiyu rozvytku kryminal'noyi yustytsiyi shchodo nepovnoolitnikh v Ukrayini: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 24.05.2011 r. № 597/2011*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5972011-13186> [in Ukrainian].

12. Polozhennya pro Natsional'nu politsiyu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.10.2015 r. № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].

Трофименко Владимир Анатольевич, кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры философии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

Радченко Яна Михайловна, студентка факультета адвокатуры Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

ПРОФИЛАКТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ УКРАИНЫ: ПОПЫТКА ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЙ РЕФЛЕКСИИ

Публикация является попыткой философско-правового осмысления профилактической деятельности Национальной полиции – ведущего звена в системе полицейских полномочий. Авторы пытаются систематизировать виды, функции и принципы профилактики, четко очертить ее направления и особенности, установить цель.

Ключевые слова: Национальная полиция Украины, правоохранительная система, профилактическая деятельность, предупреждение правонарушений.

Trofimenko Volodymyr Anatoliyovych, candidate of Legal Sciences, assistant professor, Department of Philosophy, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

Radchenko Yana Mykhailivna, a student of the Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

PREVENTIVE MEASURES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE: AN ATTEMPT OF PHILOSOPHICAL-LEGAL REFLECTION

The actual value of the topic. The present emerges through the prism of the past, transforms reality, creates the ray of the future. Once upon a time, Ukraine has chosen its vector of democratic and socio-legal development – the European path. And from that moment, the orientation-legal activity changed, new conditions of existence emerged, which, in turn, led to the emergence of unknown threats to the country. For the prevention,

timely detection and elimination of such threats, the state is trying to improve comprehensively the legislation and eliminate the existing gaps and conflicts in it. The National Police is considered to be an instrument for ensuring the protection of human rights and freedoms, the interests of society and the state, counteracting crime, maintaining public security and order in the country. Moreover, after reforming the system of the Ministry of Internal Affairs, it was announced that the focus of their activities was on the prevention of offenses, identification of the causes and conditions that contributed to their commission, taking measures to eliminate them, that confirms the relevance of the investigated topic.

The status of recent research and publications. The publications on the topic of preventive measures of law enforcement agencies in the Ukrainian scientific community can be divided into two directions. The first area is devoted to general issues of prevention. It is developed by Klyuev O. M., Lesko N. V., Shkola S. M., Felik V. The aim of the second direction is the scientific elaboration of applied issues of prevention. Komarnitskaya I. I., Kornienko M. I., Melnyk V. I., Soha S. I., Shestakov S. V., Babakin V. M., Blaga A. B., Bugaychuk K. L., Zhuravel T. V., Zabroda D. G., Josipiv A. A. work in this direction.

The main aim of this publication is an attempt of philosophical-legal understanding of the need for preventive measures by the National Police, who are the most valuable link in the system of police authority. The aim is also to systematize the types, functions and principles, to clearly outline directions and features, to set a goal and to provide appropriate recommendations for improving the preventive measures of the National Police.

The outline of the main material. In the main part of the publication are analyzed the preventive measures of the National Police of Ukraine. It is shown a variety of approaches to understanding the category of «prevention» from the viewpoint of different legal sciences. The classification of types of prevention is given and from this point of view the existing laws and bills are analyzed. The authors refer to the basic methods of preventive measures. They emphasize the method of coercion as the most effective for modern Ukraine. Special attention is drawn to preventive measures among the juveniles.

Conclusions. At the present stage of legislative development of society, preventive measures of the National Police should be the most important direction of activity of state-governmental structures. It is considered in the hypostasis of preventive measures, which is based on the application of methods of observation and data processing, their systematization in order to prevent the commission of an offense at the stage of its planning and preparation. The philosophical-legal analysis conducted in this article confirms that the preventive measures of the National Police provide a process of discrediting criminal behavior, voluntarily abandoning criminal motivation and intent, or continuing the illegal activity of certain groups and individuals who bear criminal intentions and have a positive attitude to illegal way of life. The essence of prevention is to develop a sense of responsibility for behavior, which promotes a deep awareness not only of rights but also of obligations.

Keywords: National Police of Ukraine, law enforcement system, preventive activities, crime prevention.

